

EESTI KEEL

I kooliaste

Üldosa

Sissejuhatus

Esimestel kooliaastatel on emakeelel kui õppeainel eriline koht. Selles aines õpitakse nii ennast väljendama, erinevates olukordades adekvaatselt suhtlema kui ka õppeülesandeid täitma, omandatakse õpioskusi kõigi teiste õppeainete tarbeks. Suulise ja kirjaliku kõne arendamise teemad tulenevad ümbritsevast elust, õppeainest, õppekava läbivatest teemadest ja kultuurikeskkonnast laiemas mõttes, nagu raamatud, kultuurisündmused ja virtuaalmaailm.

Keskse tähendusega on sõnavara täpsustamine ja rikastamine ning psüühiliste protsesside arendamine. Selleks vajab laps pidevalt nii uusi kogemusi kui ka eelmiste kogemuste korrastamist. Õpe ja kasvatus peavad toetama enesetunnetuse arengut ja õppima õppimist, juhtima last teistega ühes ja üksinda tegutsemises.

Esimese kooliastme keeleõpetuse ülesanne on kõneoskuse sihipärane arendamine ning suulises kõnes omandatu ülekandmine kirjalikku kõnesse. Eesti keele õppevaldkondi – suulist keelekasutust, lugemist ja kirjutamist – käsitletakse lõimitult, pöörates võrdselt tähelepanu kõigile keelalise suhtluse osaoskustele ning lähtudes keelekasutuse funktsioonist ja tekstist. Seejuures nähakse tekstina nii suulist kui ka kirjalikku teksti, nii ilukirjandus- kui ka teabeteksti, nii trükitud kui ka elektroonilist teksti. Eesti keele tundides omandatakse arengueeldustele vastavaid kuulamis-, kõnelemis-, lugemis- ja kirjutamisstrateegiate elemente (ennustamine, mõistekaardi koostamine, kokkuvõtte tegemine jt), et areneks oskus õppida, oskus oma mõtteid nii suuliselt kui ka kirjalikult väljendada.

Emakeeletunnis õpitut rakendatakse teisteski ainetes.

Emakeeleõpetuses tuleb kujundada oskusi enesekontrolliks, oma tegevuse analüüsiks, mõistmiseks ja tulemuste hindamiseks, arendada arutlevat mõtlemist, pakkudes õpilastele elulisi, loomingulisi ning mõtlemisainet ja -võimalusi pakkuvaid ülesandeid. Oluline on õpetada mõistma kõneleja-kuulaja-, kirjutaja-lugeja-suhet ning mõtleva selle üle, kuidas öeldu ja kirjutatu võib mõjuda, olgu siis nähtava reaalse partneri, telefonikõne, kirjaliku teksti või virtuaalsuhtluse puhul. Igapäevane õppetöö ühildatakse igal võimalusel laste vabalugemisega.

Eesti keele õpetamise üldpõhimõtted

Terviklikkus:

Kuulamine, kõnelemine, lugemine ja kirjutamine on omavahel seotud, kas:

- tunniteema,
- lugemispala või
- situatsiooni kaudu.

Grammatikateema/ õigekirjaküsimus tuleneb kas

- tekstist,
- lapse enda kirjutisest või
situatsioonist.

Teadlikkus:

Lapsi suunatakse oma keelekasutust jälgima, analüüsima, parandama:

- Kuidas ma kuulan, räägin, loen, kirjutan?
- Mis mul tuleb hästi välja, mis halvemini?
- Mida ma peaksin veel õppima?
- Kes mind õpetada saab/ oskab?
- Kuidas ma ise ennast aidata saan?

Suunatakse last oma/sõbra kirjalikku tööd kontrollima (üksi ja koos kaaslastega) ning parandama, et tekiks keeletunnetus ja harjumus mõelda oma töö õigsuse üle.

- Harjutatakse õpilasi ise leidma (üksi või kaaslasega) õigeid lahendusi.
- Analüüsitakse üheskoos konstruktiivselt oma ja teiste keelekasutust.

Kommunikatiivsus:

- Püütakse igale keelelisele tegevusele leida mingi konkreetne otstarve ja auditoorium.
- Kasutatakse võimalikult palju suhtlemisel põhinevaid tegevusi:
 - ❖ kuulatakse kedagi mingil konkreetsel põhjusel;
 - ❖ räägitakse kellelegi (erinev kuulajaskond) millestki mingil põhjusel;
 - ❖ kirjutatakse erinevaid tekste erinevale lugejaskonnale.
- Lastakse õpilastel õppetöö käigus omavahel suhelda – arutleda, analüüsida, otsida/ leida

õigeid vastuseid, mingit infot jne.

Õppimine on protsess, mille käigus laps õpib tundma oma võimeid, seepärast tuleks tund ette valmistada nii, et õpilane saaks ise tegutseda, mõtelda, katsetada, eksida, arutada, loovust rakendada. See kõik aitab õpitavat paremini mõista ja kinnistada. Tähtis on õpetada last ise oma tegevust/tööd teadvustama, jälgima, kontrollima ja parandama.

Üldpädevuste kujundamine

Eesti keele õpetamise ja õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Seda tehakse erinevate tekstide lugemise, nende üle arutlemise reflekteerimise ja kirjutamise kaudu ning kasutades mitmesuguseid koostöövorme (ühisarutelud, projektid jne). Saavutatud üldpädevused kajastuvad tekstiloomes, esitlustes, arutlustes. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise kujundamisel on kandev roll õpetajal, kes oma väärtushinnangute ja enesekehtestamisoskusega loob sobiva õpikeskkonna ning mõjutab õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

Eesti keele õppesisu – kasutatavad tekstid nii raamatuist, ajakirjandusest kui ka mujalt kinnitavad vajadust pidada lugu oma perekonnast, klassist ja koolist; olla viisakas, täita lubadusi; hoiduda kellegi naeruvääristamisest ja kiusamisest. Õppematerjal aitab lapsel tundma õppida oma rahvusele ainuomast kui ka suhtuda kõikidesse rahvustesse lugupidavalt. Loodushoid, tervishoid, kodupaiga kultuuriväärtused, ilu looduses ja inimese loomingus on lastekirjanduse kesksed teemad.

Õppetegevused – rühmatöö korraldus, koostöö reeglid, loovtööde loomise protseduur, suhtlemisõpetus – on suunatud sellele, et osata kaaslast kuulata, teda tunnustada; tekitada ja alal hoida soovi õppida, tunda rõõmu teadasaamisest ja oskamisest, osata õppida üksi ning koos teistega, paaris ja rühmas, osata jaotada aega õppimise, harrastustegevuse, koduste kohustuste ning puhkamise vahel; osata end häälestada ülesandega toimetulemisele ning oma tegevusi ülesannet täites mõtestada; osata koostada päevakava ja seda järgida; suuta tekstidest leida ja mõista seal sisalduvat teavet (sealhulgas andmeid, termineid, tegelasi, tegevusi, sündmusi ning nende aega ja kohta) ning seda suuliselt ja kirjalikult esitada; osata lihtsat plaani, tabelit lugeda; osata käituda digikeskkonnas ja digitehnikat õppimiseks kasutada; tunda rõõmu loovast eneseväljendusest.

Riiklikus õppekavas nimetatud üldpädevused sisalduvad iseenesest enamikus keelekasutusolukordades ja -tegevustes kas tegevusena (kaaslastega või mingis muus rollis kirjalik või suuline suhtlemine erineval eesmärgil erineva suhtluspartneriga) või läbi konteksti (näiteks kirjalik keelekasutusolukord: gripihooajal koostatakse rühmatööna plakat, kuidas vältida nakatumist või kuidas ennast karastada, et mitte haigeeks jääda).

Üldpädevuste kujunemist toetab ka tekstitöö ning loetavates tekstides sisalduv teave. Samas annavad kooliastmel üldiselt taotletavad pädevused materjali, et sõnastada õppeaine või õppevaldkonnaga (nt loovtööd) seotud enesekirjeldusi, mis aitavad õpilasel positiivset mina-pilti kujundada: mida oskan hästi, mida tean... Selliseid enesekirjeldusi saab kasutada klassi töö- ja mängureegleid sõnastades ja kirja pannes, juttude kirjutamisel (ka kujuteldava tegelase rollis), aga ka õpilastele eneseteadvustamisega seotud ülesandeid kavandades.

Lõiming läbivate teemadega

Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine – lugeda elulisi tekste, ajalehe-/veebiuudiseid, siduda suulised keelekasutusolukorrad ning lugemine ja kirjutamine eri elukutsetesse puutuvate rollidega (nt autojuht peab lugema liikluseeskirju, politseinik koostama protokoll, juuksur lugema kosmeetikatoodete tutvustusi, kokk/kondiiter koostab ja kirjutab retsepte, kõik peavad oskama lugeda ja kirjutada tööotsimis- või -pakkumiskuulutusi, autojuht koostab kaardi põhjal marsruudi ja juhendab teisele autojuhile teed jne).

Keskkond ja jätkusuutlik areng – keskkonna teema lugemises-kirjutamises; säästlik mõtteviis iga tegevuse taustana: mürareostus keskkonnategurina – helid meie ümber, meie ise heliallikana; kuidas säästa kuulmist, nägemist; paberi kasutamine õppetöös; uurimustööd säästva eluviisi kohta jne.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – oma klassi, kooli ja paikkonna ühiselus osalemisega seotud suuline suhtlus ja tekstide lugemine-kirjutamine: teated, nimekirjad, kutsed, plakatid, üleskutsed, kampaaniate kavandamine, algatamine ja reklaamimine jms.

Kultuuriline identiteet – kodukoha kultuuritegelaste tundmaõppimine, kodulooline uurimus, kodulooliste materjalide kasutamine õppetöös, suulise pärimuse tundmaõppimine – lood kodukoha

inimestest ja sündmustest, pereliikmete ja tuttavate kõneldu-talletatu tundmine (koolikroonika, perealbum); klassis õppivate eri keele- ja kultuuritaustaga õpilaste kogemuse rakendamine õppetöö rikastamiseks.

Teabekeskkond – eakohaste infokanalite tundmaõppimine nii koolis kui ka ühiskonnas avaramalt, foorumid, veebiküljed, ajalehed-ajakirjad ja muu meedia nii õpetamise objektina kui ka vahendina; ise kooli/klassi ajalehe/ajakirja tegemine; ajalehtede-ajakirjade jt meediavahendite kasutamine õpetamise vahendina; kohaliku raamatukogu, muuseumi jm kultuuriasutuste kui infoallikate tundmaõppimine.

Tehnoloogia ja innovatsioon – arvuti- ja mobiili- jm tehnikaga tegeldes kogunevaid tehnilisi oskusi saab rakendada õppetöös tekstide koostamiseks ja lugemiseks, info otsimiseks, piltide tegemiseks jms.

Tervis ja ohutus – oluline on õige töörežiimi kujunemine: häälekasutus, istesend, töö- ja puhkeaja jaotus, töö planeerimine. Suhtlemisoskuse arendamine ja emotsionaalsete vajaduste rahuldamine positiivseid elamusi toovas tegevuses võimaldab ennetada konflikte ja seega ka tervisekahjustusi. Keeleõpetuses saab kasutada tervislikule eluviisile ja ohutule käitumisele suunavaid infomaterjale, õpilased saavad neid oma kogemuse tasandil ise koostada. Kõnearenduses saab läbi viia rolli- ja situatsioonimänge, mille eesmärk on arendada lapse empaatiavõimet, lastes lastel ühes ja samas olukorras proovida eri rolle mängida ning otsides lahendusi igapäevaelus tervise ja ohutuse olulistele probleemidele. Oluline on, et võimalikult paljud lapsed aktiivset nendes mängudes osaleksid ja ise lahendusi pakuksid.

Väärtused ja kõlblus – kogu õppetöö ja koolitegevuse korraldus rajanegu vastastikusele austusele ja huvile, väärtuste ülekanne on kogu kasvatusel mõtte, väärtushoiakuid võetakse üle autoriteetidelt ja enamik lugemispalu õpikutes ning loetavad lasteraamatud ongi peamiselt väärtusi ja väärtushinnanguid kujundavad, suunavad ja esindavad. Juba lugemisolukord iseenesest on suure kasvatusliku mõjuga. Otsesõnu käitumiseeskujusid pakkuvad teosed võib julgelt aimekirjanduse alla arvata. Samas peaks silmas pidama, et sügava kirjandushuvi suurimaks vaenlaseks on ülearu didaktiline, tänitav käsitlusviis, mis igast tekstist midagi õpetlikku ja kasulikku otsima paneb. Didaktilisi kavatsusi võib sisaldada ka kunstiküps vahendus. Näiteks Aino Perviku sarjas Paulast puutume kokku paljude tänapäevaprobleemidega, kuid kirjanik on oma tegelase loonud tõepäraseks ja esitanud olukordi veenvalt läbi lapse silmade, kusjuures meisterliku

sõnakasutusega, nii et see jutusari on esteetiliselt kõrgeväärtuslik.

Üldiselt teatakse, et varasemad tekstid, mis pähe jäävad ja edaspidi käitumisnormide omandamisel appi võivad tulla, on rütmilised ja kordust sisaldavad lühitekstid, nagu näiteks vanasõnad ja muud õpetuslikud ütlused. „Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal”, „valel on lühikesed jalad”, „iga algus on raske”, „söö, mis küps, räägi, mis tõsi”, „õnnetus ei hüüa tulles” ja muud sellised õpetused jäävad hästi meelde, kui neid elu enese huvides õigel kohal tarvitatakse. Neid ei pea õppetegevuse teemaks võtma ja nende tähendust pikalt-laialt seletama, vaid hoopis tähtsam on, et õpetaja lastega tegeldes ise õpetlikke lauseid kasutaks.

Väga suur roll väärtuste kandjana on muinasjuttudel ja rahvajuttudel. Oluline on loo sündmustiku haarav edasiandmine. Tänapäeva lastele peab paljusid vanema eluviisiga seotud mõisteid selgitama liikuvate või liikumatute piltide, liigutuste ettenäitamise või läbitegemise või vanema elukeskkonnaga vahetu kokkupuute kaudu. Seda võib saavutada esemeid klassi tuues (tööriistad, tarbeesemed) või rahvajuttude tekkeaega ilmestavasse keskkonda minnes (talumuuseumid ja tänapäevased talud, kus vanemaid tarbeasju hoolega säilitatakse). Kindlasti peaksid õpetajad otsima senirääkimata lugusid ning neid julgelt suusõnaliselt vahendama mälu järgi jutustades ja seejuures oma kuulajaid arvestades, mitte ette lugedes.

Mis tahes keeleõpetuse osas – näiteks sõnavaratöö, lausete moodustamine, loo jutustamine, küsimuste esitamine – saab väärtushinnanguid kujundada nii tegevuse sisu kui ka vormi kaudu. Ühelt poolt peab sõnavalik olema lapsele eakohane ja eluline, teisalt saab aga tunni sõnavara ja õppematerjali valides mõelda, mida sõnavalikuga rõhutada tahetakse.

Erinevate teemade käsitlemiseks leiab materjale Koolielu (www.koolielu.ee) ja Miksikese, s.h Minu Miksikese keskkonnas (www.miksike.ee), samuti SA Innove Keelekümbluskeskusest (<http://kke.innove.ee/abiks-opetajale/abimaterjalid>). 1. klassile sobivaid ideid leiab ka Tallinna Ülikooli Pedagoogilise Seminaril ajakirja Tea ja Toimeta kodulehelt (<http://www.teatoimeta.ee/>). Tagasiside andmisel erinevate hindamismudelite (koostamine ja näidised) kasutamine: suuline eneseväljendus (jutustamine, intervjuu, rollimäng), lugemine (lugemisoskus, funktsionaalne lugemine), kirjalik eneseväljendus (muinasjutt), koostöö (paaristöö, rühmatöö), visuaalne mõtlemine (mõistekaart) – <http://opetaja.edu.ee/hindamismudelid/>.